آذربایجانین موسیقي تاریخي

یازیچي: پروفسور رافیق ایمراني
کؤچورن: مسعود فیوضات

گیریش

آذربایجانین ان قدیم دؤور موسیقي مدنیتي موسیقي‌شوناسلیقدا سانباللي, علمي دلیللر اساسیندا ایلك دفعه اولاراق پروفسور" رافیق ایمراني" طرفیندن ایکي جیلدلیك کیتاب شکلینده علم توپلومونا سونولموشدور. مولیف اثرینده‌کي بوتون فیکیرلر، تحلیللر و نتیجه‌لري علمي اسلوب چرچیوسینده، سندلر و فاکتلارا اساسلانیب، بیر چوخ علمي قایناقلاردان فایدالانمیشدیر. او حتي آراشدیرما ایشلري اوچون نئچه ایل اول ایرانا دا گلیب, ارومیه‌نین قدیم مدنیتي اوزرینده تدقیقات آپارمیشدیر. اونون یازدیغي ۱۲ جیلدلیك *"موغام تاریخي"* اثله‌جه ده بو یازیدا تانیتدیریلان *"آذربایجانین* موسیقي *تاریخي"* (ایکي جیلدده) آذربایجان موسیقي صنعتي تاریخي‌نین علمي و حقیقي صورتده اؤیرنیلمه‌سینه اویغون شراییط یاراداجاقدیر.

بو کیتابلارین موطالیعه‌سیني بوتون مارافلانانلار اوچون تؤؤصیه ائدیر، آشاغیدا آذربایجانین موسیقي تاریخي کیتابینـدان مولیفین اؤن سوزو و سوندا گلن "نتیجه" بؤلومونو تقدیم ائدیریك..بو یازیدا کیتابین فصیللري‌نین مؤوضوعلاري حاقینـدا ییغجام شکیلده ایضاحلار وئریلمیشدیر.

آذربایجانین قدیم دؤور موسیقي تاریخي موسیقي‌شوناسلیقدا آز اؤیرنیلدیگي اوچون، موسیقي تاریخیمیز شاگیرد و طلبه‌لره دوزگون تدریس اولونمور. بونون نتیجه‌سینده یئتیشمکده اولان گنج موسیقي‌چیلر اؤز دوغما موسیقي تاریخیني لازیمي سویه‌ده بیلمیرلر. موسیقي تاریخي خالقیمیزین قدیم تاریخي‌نین آیریلماز بیر ترکیب حیصه‌سیدیر. اونا گؤره ده موسیقي تاریخیمیزي بیلمك هر بیر موسیقي‌چي اوچون ضروریدیر.

آذربایجانین اراضیسینده یاشایان اتنیك قوروملار تاریخاً تورك دیللي اولدوغو اوچون یازیلمیش موسیقي تاریخي عئیني زاماندا تورك خالقلارینین قدیم موسیقي تاریخیدیر. آذربایجانین قدیم دؤور موسیقي مدنیتي‌نین اؤیرنیلمه‌سي ثوبوت ائتدي کي آذربایجان، تورك خالقلاري‌نین ایچینده ان قدیم موسیقي تاریخینه مالیك اؤلکه‌لردندیر. اونون اراضیسینده آرکئولوژي قازینتیلار

واختي تاپيلميش مادي- معنوي اشيالار، دليللر آذربايجانين موسيقي تاريخي‌نين XIV مين ايل اوّله و داها قديمه گئتديگيني اوزه چيخارتدي.

آذربايجانين قديم دؤور موسيقي تاريخي‌نين آراشديريلماسي اونون ميلي موسيقي مدنيتي‌نين زنگين عنعنه اوزرينده قورولماسيني و قديم‌ليگيني بير فاكت اولاراق اورتايا چيخارتماقلا آذربايجانين شرقده ايلك سيويليزاسيا مركزلريندن بيري اولماسيني تصديق ائتدي. عئيني زاماندا اونون تورك خالقلاري آراسيندا ان قديم موسيقي و رقص، تئاتر صنعتلرينه صاحيب چيخماسيني گؤستردي.

آذربايجاندا (آذربايجان جومهوريتينده) موسيقي تدريس سيستمينده تاريخيميزين اؤيرنيلمه‌سي آيري– آيري ماترياللار، مقاله‌لر توپلوسوندان ايستيفاده اولونماقلا حياتا كئچيريلير. آذربايجانين قديم دؤور موسيقي تاريخي ايسه دئمك اولار كي، هئچ كئچيلمير. بونا گؤره ده تدريس سيستميميزده يارانميش بو بوشلوغو آرادان قالديرماق و زنگين موسيقي مدنيتيميزين اولو كؤكلري حاقيندا علمي جهتدن اساسلانديريلميش لازيمي دقيق معلوماتلارين وئريلمه‌سي واجيبدير.

نتيجه

آذربايجانين قديم دؤور موسيقي مدنيتي‌نين تاريخي اوزون ايللردير كي، آز سويه ده اؤيرنيلميش قالميشدير. آذربايجاندا موسيقي تاريخيميزين آيري–آيري ساحه‌لري نيسبتا تدقيقات مؤوضوعونا چئوريلسه ده بو ساحه‌لرين آرديجيل صورتده اؤيرنيلمه‌سي موسيقي‌شوناسليقدا حياتا كئچيريلمه‌ميشدير. آذربايجان موسيقيسي‌نين تاريخي‌نين و نظريه‌سي‌نين اؤيره‌نيلمه‌سينده **ص. اورموي**نين، **ع. ق. مراغه‌اي**نين، **هاشيم بگ**ين, **م. م. نواب**ين، **ائ. عباس‌اووا**نين، **ك. عبداله‌زاده**نين، **ز. صفراووا**نين، **ائ. بابائيف**ين، **راميز زؤهرابوف**ون، **ر. ممداووا**نين، **أ. عيسي‌زاده**نين، **س. آغايئوا**نين، **س. قاسيم‌اووا**نين، **آ. تقيزاده**نين و اونلارجا باشقا عاليملرين خوصوصي سعي‌لريني و خيدمتلريني قئيد ائتمك لازيمدير.

آذربايجان موسيقيسي‌نين قديم دؤورلري‌نين اؤيرنيلمه‌سي ساحه‌سينده **او. حاجي‌بيگ**وفون، **أ. بدل‌بيگلي**نين، **آ. عليوئردي‌بيگ**وفون، **ق. قاسيموف**ون، **ز. صفرووا**نين، **س. آغايئوا**نين، **گ. عبداله‌زاده**نين، ن. **علي‌اكبرووا**نين، تاريخچيلردن **س. عون‌الهي**نين، **م. مصدق**ين بير نئچه اثر و مقاله‌لريني چيخساق، آذربايجان موسيقي‌شوناسليغيندا باشقا علمي مأخذلر اولماميشدير. بيزيم بو ساحه ده آپارديغيميز تدقيقاتلار موسيقي‌شوناسليقدا آذربايجانين قديم دؤور موسيقي مدنيتي‌نين اؤيرنيلمه‌سينده ايلك خوصوصي تدقيقات ايشي ساييلا بيلر. اونا گؤره ده اثر بو و يا ديگر تاريخي حاديثه‌لرين ايشيقلانديريلماسيندا موعين نوقصانلاردان خالي دئييلدير. قئيد ائتديگيميز كيمي بو اثر ايلك فوندامنتال تدقيقات اولدوغو اوچون بو ساحه‌نين گئنيشلنديريلمه‌سينه و علاوه علمي سندلرين

مؤحکملندیریلمه‌سینه احتیاج وار. سؤزسوز کي، تدقیقاتلار داوام ائدیر و اثرین سونراکي نشرلرینده یئني – یئني ماترییاللارین بورا داخیل ائدیلمه‌سي نظرده توتولور.

آذربایجانین قدیم دؤور موسیقي مدنیتي‌نین اویرنیلمه‌سي قدیم اینسانلارین بو اراضیلرده مسکونلاشماسیندا بشرین ان قدیم تاریخي اولماسیني اوزه چیخارتدي. سؤزسوز کي موسیقي صنعتي ده اینسان فعالیتي ایله باغلي اولدوغو اوچون اونون دا تاریخي‌نین ان قدیم چاغلاري‌نین آذربایجان اراضیلري ایله باغلي اولماسي بیر فاکت کیمي تصدیقلندي. اونو دا خوصوصي اولاراق قئید ائدیم کي، آذربایجانین قدیم دؤور موسیقي مدنیتي‌نین اوزه چیخاریلماسیندا آمریکا، غرب، سووئت، روس، تورك، ایران، اورتا آسیا و آذربایجان عالیملري‌نین موعاصیر متودولوژیاسینا اساسلانان علمي فیکیر و مودعالار، فلسفي عوموميلشدیرمه‌لر، علمي کونسپسیالار اساس کیمي گؤتورولموشدور.

آذربایجاندا ایلك اینسانین مسکونلاشماسي‌نین ۱. ۵ میلیون ایل تاریخي اولماسي پالئولیت (قدیم داش دؤورو) مدنیتي‌نین اؤیرنیلمه‌سیني اورتایا چیخارتدي. قوروچاي مدنیتي‌نین ایلك، اورتا، سونراکي مرحله‌لري کرونولوژي شکیلده اؤیرنیلمیشدیر. آذربایجاندا ایلك ایبتیدایي قورولوش دؤورونده موسیقي‌نین هانسي ساحه‌لر اوزره قورولماسي گؤستریلمیش اوندان سونرا مزئولیت (اورتا داش دؤورو) دؤورونون آرکئولوژي قازینتیلار زاماني اوزه چیخاریلمیش سندلري تحلیل ائدیلمیشدیر.

قوبوستانین موسیقي مدنیتي (مزئولیت دؤورو) حاقیندا داش قاوال، یاللي رقصلري باره‌ده معلوماتلار، یازیلار مطبوعاتدا درج ائدیلسه ده, بو فصیلده پرینسیپ‌جه یئني علمي فیکیر سؤیلنمیش اوچ تئللي ساز موسیقي آلتي‌نین شکلي وئریلمیش و موسیقي مدنیتي‌نین اینکیشاف ایستیقامتلري گؤستریلمیشدیر. قوبوستان دؤورونده موسیقي‌نین آرتیق اینکیشاف ائتمیش فورمالارینا راست گلینمه‌سي قئید اولونموشدور.

آذربایجانین نئولیت و انئولیت دؤورونده موسیقي مدنیتي باشلیغي آلتیندا آذربایجان اراضیسي‌نین قدیم مدنیت بئشیگي اولماسي فاکتلاري وئریلمیش و دونیا موسیقي مدنیتي‌نین باشلانغیجیندا آذربایجان موسیقي مدنیتي‌نین ایلك و اونملي رول اویناماسي سندلر اساسیندا ثوبوتا یئتیریلمیشدیر. سومئر مدنیتي دونیانین ان قدیم مدنیتلریندن ساییلدیغي اوچون اونو غرب و آمریکا عالیملري بشر سیویلیزاسیاسي‌نین باشلانقیج مرحله‌سي کیمي قیمتلندیرمیشلر. بیزیم تدقیقاتلار ایسه ثوبوت ائدیر کي، هله سومئر دؤوروندن چوخ قاباق آذربایجان قوبوستان (ایرامیزدان اول XIIمین ایللیك) و اورمیه مدنیتي (ا. أ VI مین ایللیك) نده آرتیق فورمالاشمیش و یوکسك اینکیشاف مرحله‌سي کئچمیش موسیقي مدنیتي اولموشدور. آذربایجانین بو قدیم موسیقي مدنیتي دؤورونده

آذربایجاندا تتراخوردلاردان، تریخوردلاردان عیبارت لادلارین مؤوجود، زورنا و باشقا موسیقي آلتلرینده گئنیش سس دیاپازونوندا ایفا ایمکانلاري‌نین اولماسي احتیمالي ایره‌لي سورولموشدور. عئیني زاماندا آذربایجاندا ساراي موسیقي عنعنه‌لري‌نین ده بو دؤوردن باشلاماسي احتیمال اولاراق قئید اولونموشدور. آذربایجانین ائ. أ. VIمین ایل لیکده موسیقي مدنیتي‌نین اینکیشافي‌نین هانسي ایستیقامتلرده آپاریلماسي ایلك دفعه اولاراق وئریلمیشدیر.

آذربایجانین کور-آراز مدنیتي دؤورونده موسیقي‌نین اینکیشاف ایستیقامتلري ده گؤستریلیر. عومومیتله یوکسك مدني اینکیشاف کئچمیش قدیم آذربایجان اتنوسونون موحاریبه‌لر زاماني سومئر اراضیلرینده مسکونلاشماسي فاکتلاري دا وئریلمیشدیر". ت. هئیئردال"ین، "س. کرامر"ین بو فیکریمیزي تصدیق ائدن ایفاده‌لري ده فاکت کیمي اثره داخیل ائدیلمیشدیر.

سومئر دؤورونده آذربایجانین آراتتا دؤولت قورومونون و اونون یوکسك مدني، حربي پوتانسیئله مالیك اولماسي تاریخي فاکتلارین دیلي ایله اورتایا چیخاریلمیشدي. سومئر مدنیتي ایله آراتتا مدنیتلري‌نین بیر کؤکدن بهره‌لنمه‌سي احتیمالي ایره‌لي سورولموش و اونلارین اینتنسیو علاقه‌لري گؤستریلمیشدیر. قدیم آراتتا ساکینلري‌نین میخي یازیلاردان ایستیفاده ائتمه‌سي، اهالیسي‌نین تورك دیللي اولماسي و موسیقي مدنیتینده هانسي ساحه‌لرین داها چوخ اینکیشاف تاپماسي ایلك دفعه اولاراق وئریلمیشدیر.

اثرده "بیلقامیس سومئر-آذربایجان داستانیندا موسیقي" باشلیغي آلتیندا بیلقامیس داستاني شرح ائدیلمیش و ایلك دفعه اولاراق سومئر مدني نائیلیتلري داستان اساسیندا تحلیل اولونموشدور. سومئر آبیده‌لرینده موسیقي حاقیندا غرب، روس عالیملري‌نین تدقیقاتلاري دا گئنیش شرح ائدیلمیشدیر. موسیقي‌شوناس لیقدا ایلك دفعه اولاراق ت. نووه دیلي‌نین اثري اساسیندا دؤرد سومئر شاعیري‌نین اثرلرینده تار، ساز، عود جاآم آلتلري راه، ماهور موغاملاري حاقیندا معلوماتلار و شرحلر وئریلمیشدیر.

آذربایجان موسیقي سي‌نین مانتا و میدیا (ماد) دؤورلرینده اینکیشاف وضعیتي علمي سندلراساسیندا ایشلنمیش و ایلك دفعه اولاراق گئنیش شکیلده اوخوجو کوتله‌سینه تقدیم اولونور. میدیا دؤورونون موسیقي مدنیتي آراشدیریلارکن اونون هانسي ایستیقامتلرده اینکیشافي دا گؤستریلمیشدیر. علمي و تاریخي سندلرین اؤیرنیلمه‌سي گؤستریر کي، آذربایجان مدنیتي اؤزونون ایلك اینتیباه دؤورونو سومئر، سونراکي دؤورونو ایسه میدیا دؤورونده کئچیرمیشدیر. آذربایجان مدنیتي‌نین خوصوصا موسیقي صنعتي نومونه‌لري‌نین قونشو اراضیلره یاییلماسي‌نین اساسي دا محض میدیا دؤورو‌ایله باغلي اولموشدور.

آذربایجانین اهمنیلر (هخامنشیلر) دؤوروندە موسیقي مدنیتي‌نین هانسي ایستیقامتلردە اینکیشاف ائتمەسي دە موسیقي‌شوناسلیقدا ایلك دفعە اولاراق گؤستریلیر. آراشدیرمالار نتیجەسیندە ثوبوت اولونور کي، اهمنیلر میدیالیلارین داها یوکسك مدنیتلریني، او جوملە دن موسیقي صنعتیني قبول ائتمیش و سونراکي مرحلە دە اینکیشاف ائتدیرمیشلر. اهمنیلرین موسیقي صنعتي‌نین اینکیشاف ائتدیریلمسیندە موغ طایفالارینین رولو خوصوصي اولاراق قئید اولونور.

ماکیدونیالي ایسکندرین حاکیمیتي ایللرینده آذربایجانین موسیقي مدنیتي‌نین هانسي ایستیقامتلردە اینکیشاف ائتمەسي و بونون هانسي عامیللرە باغلي اولماسي گؤستریلیر. آذربایجاندا نیسبتا آوروپا اوریئنتاسیالي موسیقي تفکورونە مئیل اولونماسي دا علمي موحاکیمە شکیلدە اوخوجولارا چاتدیریلیر.

آذربایجانین آتروپاتنا دؤوروندە موسیقي مدنیتي اؤیرەنیلرکن اونون هانسي تاریخي شراییطدە اینکیشاف ائتدیریلمەسي رئال تاریخي فاکتلار اساسیندا آراشدیریلمیشدیر. تدقیقاتلارین یئکونو کیمي گؤستریلمیشدیرکي، قدیم آتروپاتنادا خالق موسیقي سي بیر طرفدن عنعنوي شکیلدە اؤز اینکیشافیني داوام ائتدیرمیشدیرسە، دیگر طرفدن ایسە اونون اینکیشافینا یونان و روما مدني نائیلیتلري‌نین دە تاثیري اولموشدور. آتروپاتنادا آذربایجان موسیقي صنعتي‌نین قونشو اؤلکەلرە یاییلماسي و میلي موسیقي آلتلریمیزین ِامیقراسیا (موهاجیرت)اولونماسي احتیمالیدا ایرەلي سورولموشدور.

آذربایجانین قدیم دؤور موسیقي مدنیتي‌نین اؤیرنیلمەسي خالقیمیزین زنگین موسیقي ایرثینە مالیك اولماسیني اوزە چیخارتدي. بؤیوك بیر دؤور عرضیندە آذربایجان-تورك اتنوسونون یوکسك اینکیشاف ائتمیش موسیقي مدنیتي‌نین اولماسي فاکتي اونو بشرین سیویلیزاسیالي خالق اولماسیني گؤستردي. قئید ائدیلن فاکتلار بیر داها ثوبوت ائتدي کي شرق خالقلاري آراسیندا آذربایجان ان قدیم و اینکیشاف ائتمیش موسقي مدنیتینە مالیك خالقدیر.

اثرین ایکینجي جیلدیندە بیزیم ِارادان توتموش XX یوزایلیگە قدر اولان موسیقي تاریخیمیز شرح ائدیلە جك. گئنیش اوخوجو کوتلەسي بیزیم ِارامیزین بیرینجي عصریندن باشلامیش آذربایجانین یوکسك موسیقي مدنیتي نائیلیتري، موسیقي ژانرلاري، اینسترومنتال آلتلري، بستەکارلاري ایلە تانیش اولاجاقلار.

سون